

О Г Л Я Д И

УДК 619: 615. 636.03.

РОСЛИНИ, ЩО ПОЛІПШУЮТЬ ТРАВЛЕННЯ

*В. П. Богдан, Н. П. Грига, М. П. Гуленко,
викладачі ветеринарних дисциплін, спеціалісти вищої категорії*

ВП НУБіП України «Мукачівський аграрний коледж»,
вул. Масарика Томаша, 32, м. Мукачево, Закарпатська область, 89600, Україна

У статті проаналізовані і описані дослідження щодо використання деяких лікарських рослин в якості засобів для лікування захворювань шлунково-кишкового тракту різних видів тварин, а також у гуманній медицині.

Ключові слова: ТОПІНАМБУР (ЗЕМЛЯНА ГРУША), ДУБИЛЬНІ ЗАСОБИ, АЛКАЛОЇДИ, ЕФІРНІ ОЛІЇ, ПОЛИН ГІРКИЙ, КУЛЬБАБА ЛІКАРСЬКА, НАСТОЇ, ВІДВАРИ, ЕКСТРАКТИ.

Як засоби, які покращують процеси травлення, використовують рослини, що містять гіркоти, які мають різко виражений гіркий смак. Це нейтральні азотовмісні сполуки.

Гіркоти в терапевтичних дозах подразнюють смакові та нюхові нервові закінчення й рефлекторно посилюють функцію слинних, шлункових і підшлункової залоз. Рослини цієї групи застосовують для поліпшення апетиту, при розладах травлення за низької секреції шлункового соку та диспептичних явищах [2-5].

Необхідно мати на увазі, що великі дози гірких речовин не посилюють, а, навпаки, послаблюють секрецію і перетравну здатність шлункового соку [1].

Гіркоти застосовують у формі порошків, настоїв, відварів, настоянок і зборів по 3 рази на день.

Усі лікарські рослини, що містять гіркі речовини, поділяють на дві групи. Перша група – так звані рослини, що містять «чисті» гіркоти. Друга група – рослини, що містять ароматичні гіркоти, які крім «чистих» гіркот містять ефірні олії.

До чистих гіркот відносять кульбабу, трилисник, тирлич жовтий. До ароматичних гіркот відносять полин гіркий, айр тростяний, деревій звичайний.

Особливе значення для покращення травлення мають такі рослини, як топінамбур (земляна груша), золототисячник малий, ромашка лікарська, кульбаба лікарська, звіробій звичайний тощо.

Характеристика деяких з рослин.

Топінамбур (*Helianthus tuberosus*, *рос.* – топінамбур).

Синоніми: земляна груша, бульба, волоська ріпа, соняшник бульбистий.

Батьківщиною топінамбура є Північна Америка, північний схід США та південна частина Канади. Відомо, що індієці Північної Америки цю рослину ввели в культуру ще в першому тисячолітті до нашої ери.

В Європу (у Францію) нову культуру завезли приблизно в 1613 р., звідки вона й розповсюдилась по всій Європі.

У XVII ст. під час тридцятилітньої війни топінамбур став головним харчовим продуктом не тільки тварин, а й людей у Тюрингії. В минулому столітті біда прийшла в Ірландію, коли масове захворювання знизило увесь врожай картоплі – тоді топінамбур врятував від голоду сотні тисяч людей. В Англії, у період Першої світової війни, якби не топінамбур, могли б померти мільйони людей.

Хімічний склад. За хімічним складом бульби топінамбура близькі до картоплі. За поживністю вони переважають багато овочів і є значно ціннішими від кормового буряка.

Бульби топінамбура містять до 3 % білка, мінеральні солі, 20,0 % вуглеводів, до складу яких входить розчинний полісахарид інулін (16–18 % і більше, що є рідкістю серед бульбових рослин), фруктоза, мікроелементи, 2–4 % азотистих речовин, проте вони майже не містять крохмалю. Досить багаті на вітамін В1 (аневрин), містять вітамін С і каротин. У білку є амінокислоти – лізин, гістидин, аргінін, триптофан, треонін. Топінамбур містить Кремній, Натрій, Залізо, Магній, Цинк, Кальцій, Мідь, Фосфор.

Топінамбур має комплекс фруктанів, різні види пектину, сполуки з антиоксидантними властивостями (хлорогенова, неохлорогенова, бурштинова, кавова кислоти тощо), каротиноїди, целюлозу, макро- та мікроелементи, вітаміни, а також цінні метаболіти для обміну речовин при таких захворюваннях як туберкульоз, онкозахворювання та інші.

Фармакологічні властивості. Найбільш унікальною особливістю бульб топінамбура є наявність у складі вуглеводів інуліну. Найціннішою властивістю інуліну вважається його здатність розщеплюватися в організмі з утворенням фруктози, яка не стимулює секрецію інсуліну і не призводить до зносу підшлункової залози. Крім того, інулін відомий як біогенний фактор, що сприяє росту природної мікрофлори кишечника за різних захворювань, пов'язаних із дисбактеріозами. Використання інуліну в лікувальній практиці сприяє нормалізації діяльності кишечника і зниженню вмісту ліпідів та холестерину в крові [6].

Застосування. Особливо корисне застосування порошку з бульб топінамбура – він забезпечує потребу організму в амінокислотах і полісахаридах, регулює вуглеводний обмін, нормалізує кишкову мікрофлору, підвищує імунітет. Він понижує кислотність у шлунку, нормалізує обмін речовин, лікує анемію, тромбофлебіт, гнійні рани, опіки, відкладання солей, отруєння, простудні хвороби, цукровий діабет, хвороби серця і судин, туберкульоз, хвороби шлунка і кишечника.

Ромашка лікарська (*Matricaria recutita* L., *рос.* – ромашка лекарственная).

Однорічна рослина з родини складноцвітих. Стебло розгалужене, заввишки 30-45 см. Листки двічі перисторозсічені. Квіткові кошики дрібні, складені з крайових білих язичкових та серединних жовтих трубчастих квіточок.

Хімічний склад. Квітки ромашки містять хамазулен, терпен, сесквітерпен, кадинен, піїн, лактон-матрикарин, ефірну олію (0,1-0,8 %), цукор, камедь, глікозиди, білкові речовини, слизи, спирти і кислоти (каприлову, нонілову, антимісинову), вітамін С, холін, каротин тощо.

Фармакологічні властивості. Лікувальні властивості субстанцій ромашки доведені експериментально і підтверджені в клінічних умовах. Хамазулен та продукти його редукції – постазулен і бісабобол – діють протизапально, а гіркий глікозид розслаблює гладку мускулатуру. Протиспазматичну здатність мають флавонові сполуки, особливо аліїн алігенін, похідні кумарину – насамперед герніарин, бісабобол і спіроетер. Холін, якого дуже багато в рослині, крім ліпотропної дії, виявляє ще й досить виражену протизапальну дію. Ромашка містить фернезен – похідну фєстерових епоксидів, яка являє собою комплекс активних гормонів.

Ромашкова олія, або азулен, діє не менш ефективно і при пероральному та місцевому застосуванні (олійний розчин хамазулену). Вона збуджує центральну нервову систему, посилює рефлекторну діяльність організму, активізує функцію довгастого мозку, поліпшує дихання, прискорює серцевий ритм, розширює мозкові судини. Збудження центральної нервової системи змінюється її пригніченням, рефлекторна діяльність послаблюється, знижується

тонус м'язів. Дезінфікуючі та протизапальні властивості ефірної олії ромашки зумовлені хамазуленом. Глікозиди ж збільшують секреторну діяльність травних залоз, активізують жовчовиділення і викликають апетит. Вони розслаблюють гладну мускулатуру, знімають спазми органів черевної порожнини.

Застосування. Настій ромашки лікарської – добрий спазмолітичний засіб при захворюванні травного каналу, анацидному гастриті, спазматичному коліті, що супроводжується процесом бродіння у кишках. Він стимулює жовчовиділення. Препарати рослини являють собою пом'якшувальні і протизапальні засоби при зовнішньому використанні.

Дози. Настій квіток ромашки готують із розрахунку 1 столова ложка сировини на 200 мл гарячої кип'яченої води. Зберігають в прохолодному місці не більше двох діб. Телятам ромашку призначають внутрішньо у формі настою 2-3 мл/ кг м. т. Тобто теляті масою 30 кг - 3-4 столові ложки за 30-40 хв. до годівлі 2-3 рази на день.

Дози внутрішньо у формі настою квітів ромашки призначають: ВРХ та коням – 25-50 г, ДРХ – 5-10, свиням – 2-5, собакам – 1-3, курям – 0,1-0,2 г.

Чемериця біла (*Veratrum album*, рос. – чемерица белая).

Багаторічна трав'яниста рослина родини лілійних. Використовують кореневище з коренями чемериці. Отруйні всі частини рослини.

Хімічний склад. Містить алкалоїди (до 1,3 %), дубильні речовини, смоли, цукри, крохмаль та пігменти.

Фармакологічні властивості. На організм алкалоїди чемериці діють спочатку збуджуюче, а після – пригнічують вегетативну нервову систему. Подразнює слизову оболонку шлунка, рефлекторно посилює моторику і секрецію шлунка, а у собак і свиней викликає блювання.

Застосування. Застосовують зовнішньо як інсектицидний засіб, лікування підшкірного овода. Настоянку чемериці іноді вводять внутрішньовенно великій рогатій худобі при закупорці стравоходу, атонії і гіпотонії передшлунків, парезі мускулатури рубця, його хронічній тимпанії. Внутрішньовенно вводити чисту настоянку чемериці слід досить обережно. Її рекомендують при закупорці стравоходу свиням. При отруєнні чемерицею призначають атропін.

Дози. Настоянку або відвар кореневищ застосовують: ВРХ – 5-12 мл, дрібним тваринам – 1-4 мл, свиням – 1-2 мл, собакам – 0,05-0,2 мл.

Звіробій звичайний (*Hypericum perforatum* L., рос. – звербой обыкновенный).

Синонім – божа травка.

Багаторічна трав'яниста рослина, поширена всюди на Україні. Ростає на сухих луках, пагорбах, галявинах, у лісових посадках та між чагарниками. Стебло пряме, гіллясте, заввишки 30-80 см. Листки дрібні, сидячі, супротивні з великою кількістю цяток. Золотаві квітки зібрані у щитки. Цвіте з червня до вересня.

З лікувальною метою використовують надземну частину рослини – стебла, листки, квітки. Збирають рослину в період повного цвітіння (до середини серпня), зрізують лише верхню листяну частину стебла 15-80 см разом з щитовидними верхівками квіток і сушать на вільному повітрі, в приміщенні, що добре провітрюється, на горищі. Після сушіння рослину зберігають в паперових мішках або картонних ящиках.

Хімічний склад. Трава звіробою звичайного містить 10-12 % дубильних речовин, ефірну олію, каротин (до 55 мг%), червоний і жовтий смолисті барвники, гіперицин, флавоноїди, рутин, вітаміни С і РР, кверцитин, сапоніни, холін, фітонциди. речовини смолисті (17 %), каротин, кислоту аскорбінову, чим пояснюється широкий спектр лікувальних властивостей рослини

Фармакологічні властивості. Спазмолітична дія 15 г відвару звіробою відповідає дії 1,2 мг папаверину, а 5 г спиртової настойки – 1 мг цього препарату. Препарати звіробою

посилюють кровообіг, їм властива досить виражена протизапальна дія на слизові оболонки травного каналу (дія дубильних речовин), легка в'яжуча та бактеріостатична дія (ефірна олія, дубильні речовини, смолисті сполуки). Препарати звіробою значно обмежують ріст патогенних бактерій (в основному грамполозитивних), але не виявляють впливу на гриби. Вони сприяють нормалізації видільної функції шлункових залоз: у випадках пониженої кислотності збільшується секреція шлункового соку.

Застосування. Звіробій звичайний здебільшого застосовується при хворобах травного каналу. Як в'яжучий і протисептичний засіб застосовують при диспепсіях, гастроентеритах, гострих і хронічних колітах. Препарати його сприяють зменшенню спазмів кишок та жовчних шляхів, особливо сфінктера, дещо розширює кровоносні судини (дія флавоноїдів).

Дози. Внутрішньо (г): коням і ВРХ – 20-60, вівцям і свиням – 10-20, собакам – 3-8, 43рям – 1-2 по 2-3 рази на день.

Кульбаба лікарська (*Taraxacum officinale webb., рос.* – Одуванчик лекарственный).

Синоніми: баба–куль, бородавник, бідяк жовтоцвітий. Багаторічна трав'яниста рослина родини айстрових (складноцвітих). Цвіте з травня до осені. Для лікарських потреб використовують коріння, траву і листя. Коріння збирають восени.

Хімічний склад. Коріння кульбаби лікарської містить гірку речовину – тараксацин, тритерпенові сполуки, флавоноїди, ніотинову кислоту, інулін, слиз, органічні кислоти, мінеральні речовини тощо.

Фармакологічні властивості. Препарати кульбаби лікарської застосовують як засіб, що підвищує апетит і покращує травлення. Кульбаба посилює жовчоутворення, тонізує впливає на жовчний міхур, виявляє сечогінні, спазмолітичні й проносні властивості.

Застосування. Застосовують препарати кульбаби при анацидному гастриті, холециститі, для профілактики атеросклерозу, як протигельмінтний та лактогенний засіб. У ветеринарії застосовують відвар кореня кульбаби для збудження апетиту та покращення травлення, як жовчогінний засіб, а також як легкий проносний засіб при атонічних запорах. Свіже листя і порошок із коренів рослини суттєво знижують вміст холестерину в крові тварин.

Дози. Внутрішньо: коням – 15-25 г, ВРХ – 20-50, ДРХ – 5-10, свиням – 2-5, собакам – 1-2, курям – 0,2-1 г 2-3 рази в день.

Велике значення мають також інші рослини, що впливають на процеси травлення, такі як: пирій повзучий (*Elytrigia repens*), перстач сріблястий (*Potentilla argenta*), картопля (*Solanum tuberosum*), айр тростиновий (*Asorus calamus*), ревінь, редька, ромашка лікарська, корінь солодки, цибуля, часник, щавель кінський, цикорій, кропива дводомна, кмін звичайний, кріп, перець гіркий та інші.

ВИСНОВКИ

1. Лікарські рослини часто використовують як нетрадиційну медицину в лікуванні захворювань шлунково – кишкового тракту різних видів тварин.

2. В гуманній медицині ці ж самі лікарські рослини широко використовують для лікування людей і дітей.

Перспективи досліджень. Провести порівняльний аналіз дії лікарських рослин при захворювання шлунково-кишкового тракту.

PLANTS THAT IMPROVE DIGESTION

V. P. Bohdan, N. P. Gryga, M. P. Gulenko

Separated Sub-division of NUBE of Ukraine "Mukachevo Agrarian College",
32, Masaryka Tomasha str., Mukachevo, Zakarpattja area, 89600, Ukraine

S U M M A R Y

The article analyzes and describes the research on the use of some medicinal plants as a means for the treatment of diseases of the gastrointestinal tract of different species of animals, as well as in humane medicine.

As a remedy that improves the digestive process, plants that contain bitterness, which have a pronounced bitter taste, are used. These are neutral nitrogen-containing compounds. In therapeutic doses, urticaria irritates taste and olfactory nerve endings and reflexively enhances the function of salivary, gastric and pancreatic glands. Plants of this group are used to improve appetite, with disorders ejaculation for low secretion of gastric juice and dyspeptic phenomena.

It should be borne in mind that large doses of bitter substances do not increase, but, conversely, weaken the secretion and digestibility of gastric juice.

The bitteresses are used in the form of powders, infusions, decoctions, tinctures and fees 3 times a day. All medicinal plants containing bitter substances are divided into two groups. The first group - so-called plants containing "pure" bitterness. The second group - plants containing aromatic bitterness, which in addition to the "pure" bitterness, contains essential oils.

To pure bitterness belong dandelion, shamrock, yellow tulip. To aromatic bitterness belong a bitter wormwood, Ayr cane, ordinary yarrow. Medicinal plants are often used as an unconventional medicine in the treatment of diseases of the gastrointestinal tract of different species of animals.

Keywords: TOPINAMBOUR, TANNIC MEANS, ALKALOIDS, ESSENTIAL OILS, BITTER WORMWOOD, MEDICINAL DANDELION, INFUSIONS, DECOCTIONS, EXTRACTS.

РАСТЕНИЯ, КОТОРЫЕ УЛУЧШАЮТ ПИЩЕВАРЕНИЕ

В. П. Богдан, Н. П. Грига, М. П. Гуленко

ОП НУБиП Украины «Мукачевский аграрный колледж»,
ул. Масарика Томаша, 32, г. Мукачево, Закарпатская область, 89600, Украина

А Н Н О Т А Ц И Я

В статье проанализированы и описаны исследования относительно использования некоторых лекарственных растений в качестве средств для лечения заболеваний желудочно – кишечного тракта разных видов животных, а также в гуманной медицине.

Ключевые слова: ТОПИНАМБУР (ЗЕМЛЯНАЯ ГРУША), ДУБИЛЬНЫЕ СРЕДСТВА, АЛКАЛОИДЫ, ЭФИРНЫЕ МАСЛА, ПОЛЫНЬ ГОРЬКАЯ, ОДУВАНЧИК ЛЕКАРСТВЕННЫЙ, НАСТОИ, ОТВАРЫ, ЭКСТРАКТЫ.

Л І Т Е Р А Т У Р А

1. Лікарські речовини у ветеринарній медицині / О. Г. Малик, В. В. Влізло, І. Я. Коцюмбас та ін. // К.: Аграрна наука. – 2016. – 272 с.
2. Гальчинська О. К. Фармакологія / О. К. Гальчинська. Київ. – 2013.
3. Цицин Н. Атлас лекарственных растений СССР / Н. Цицин // М.: Государственное издательство медицинской литературы. – 1962.
5. Локес Л. І. Лікарські рослини / Л. І. Локес, І. Г. Панасенко. Полтава: Довкілля – К. – 2010. – 264 с.
6. Дубковецький С. В. Агроекологічні аспекти використання топінамбура / С. В. Дубковецький, Н. І. Лагуш, В. С. Борисюк // Екологічні, технологічні та соціально-економічні аспекти ефективного використання матеріально-технічної бази АПК: матеріали Міжнар. наук.-практ. форуму, 17–18 верес. 2008 р. — Львів: ЛНАУ, 2008. — С. 100–102.

Рецензент – О. Г. Малик, д. б. н., професор, ДНДКІ ветпрепаратів та кормових добавок.